

Англиските герунд-партиципни дел-реченици и нивните македонски еквиваленти

KATARINA GJ. ATANASOVSKA

*Univerza sv. Cirila in Metoda v Skopju, Filološka fakulteta Blaže Koneski, Goce
Delcev 9 a, MK 1000 Skopje, katarina.gjurchevska.atanasovska@ff.ukim.mk*

VLADIMIR CVETKOSKI

*Univerza sv. Cirila in Metoda v Skopju, Filološka fakulteta Blaže Koneski,
Goce Delcev 9 a, MK 1000 Skopje, cvetkoski@ff.ukim.edu.mk*

1.02 Pregledni znanstveni članek – 1.02 Review Article

Glagolniško-deležniške konstrukcije v angleščini imajo širok spekter uporabe in funkcij. So strukturno raznolike in se pojavljajo v različnih kontekstih, kar vodi do pomenskih variacij. Prispevek se s formalnega in funkcijskega vidika osredotoča na neosebne glagolniško-deležniške stavke v angleščini. Primerjalna analiza angleških in makedonskih primerov upošteva tudi makedonske prevodne ustreznike. Cilj raziskovanja je narediti vzporednico med jezikoma glede neosebni glagolniško-deležniških stavkov in ponuditi vpogled v podobnosti ter razlike med jezikoma. Rezultati kažejo, da so angleške glagolniško-deležniške konstrukcije v makedonskem jeziku izražene na več različnih načinov. V večini primerov makedonski ustrezniki vključujejo deležja (oblika glagola -jќи), kombinacije samostalnikov in predlogov ter različne osebne in neosebne strukture.

Gerund-participle constructions in English are used widely and have different functions. They are structurally varied, and they appear in diverse contexts. This paper deals with English non-finite gerund-participle clauses from a formal and functional point of view. The contrastive analysis of English and Macedonian examples examines their Macedonian translation equivalents as well. The aim of the paper is to draw a parallel between the two languages with regard to non-finite gerund-participle clauses, and to offer some insights into the similarities and differences between the two languages. The findings show that English gerund-participle constructions are expressed in Macedonian in a rich variety of ways, such as: In most cases, Macedonian equivalents include verbal adverbs (the -jќи form of the verb), noun and preposition combinations, as well as various finite and non-finite structures.

Ključne besede: neosebni glagolniško-deležniški stavki, sedanjski deležnik, -ing stavki, oblika, funkcija, prevodni ustreznik

Key words: non-finite gerund-participial clauses, present participle, -ing clauses, form, function, translation equivalent

1 Вовед

Англиските герунд-партиципни дел-реченици (понатаму: ГПД-реченици) се нефинитни конструкции чија глаголка фраза содржи центар во форма на сегашен партицип. Во литературата, тие се наречени дел-реченици со сегашен партицип (Quirk, Greenbaum, Leech, Svartvik 1985), партиципни дел-реченици со *-ing* (Aljović 2017), (Biber, Conrad, Leech 2002), (Aarts, Chalker, Weiner 2014) и герунд-партиципни дел-реченици (Huddleston, Pullum 2005: 32). Хадлстон и Пулум, и Аљовиќ даваат слична класификација, но првите зборуваат за нефинитни ГПД-реченици, термин што го усвојуваме откако на друго место (Atanasovska, Cvetkoski 2020: 80) ги разгледаме зависните имперфектни да-конструкции и нивните англиски корелати.

ГПД-речениците ги имаат следните структурни својства: се појавуваат со експлицитен подмет (1) или без него (2); без субординатор (1), и ретко со субординатор (3), не се маркирани за време и не содржат модални глаголи; кога го содржат операторот *have*, означуваат „претходно глаголко време“ (4), се пасивизираат (5), и се користат како зависни дел-реченици (ibid).

- (1) The boss hates *him always complaining about everything*.
- (2) I love *working late*.
- (3) Everyone wanted to get his signature, (*with*) *he being one of the most famous actors in the world*.
- (4) He denied *having been there*.
- (5) *Me reading the letter* was insisted on by John.

Бидејќи предикаторот на ГПД-реченицата е нефинитна форма, нејзините семантички и временски референции зависат од оние на надредениот предикат што ја селектира неа.

Овој труд ги разгледува формата и функцијата на англиските ГПД-реченици, ги дискутира нивните македонски преводи и ги согледува сличностите и разликите меѓу двата јазика во однос на ГПД-речениците. Англиските примери во трудот се преземени од (Aljović 2017), (Thomson, Martinet 1997), (Huddleston, Pullum 2005) и (Gude, Stephens 2014).

2 Подметот во ГПД-реченици

а. Имплицитни подмети

Подметната позиција во ГПД-речениците како (8) содржи невидлива ИГ која сепак може да се протолкува. Таа упатува на подметот од надредената дел-реченица, т. е., на „I“. Во реченицата има два предикатора: *enjoyed* (главен) и *talking* (зависен). Главниот е двоаргументен и преоден:

неговите аргументи се реализираат со ИГ „I“ и целата ГПД-реченица *talking to his parents*. Зависниот предикатор *talking* е исто така преоден и двоаргументен, но само еден од неговите аргументи е видлив во зависната дел-реченица.

(8) I enjoyed *_ talking to his parents*.

(8a) Уживав да разговарам со неговите родители.

Повикувајќи се на Аљовиќ (Aljović 2017: 8) дека „нулти елемент е оној кому му недостасуваат фонолошки својства или содржина, но кој носи семантички својства или значење“, заклучуваме дека таков нулти елемент има во предглаголската позиција во ГПД-реченицата во (8) и тој упатува кон подметот од надредената реченица. Имплицитниот подмет во англискиот јазик се регулира од антецедент во функција на подмет или на објект, но може и да нема антецедент, т.е., подметот да биде неконтролиран. Тогаш се определува од израз во поширокиот контекст како во (9), или добива арбитарна интерпретација $_{-ARB}$ т.е., се толкува како да упатува на генеричка личност или ентитет од вонјазичната стварност, како во (10).

(9) *Firing Tom without prior notice was not clever.*

(9a) Не беше умно *тоа што го отпуштија Том без претходно известување.*

(10) It is vital $_{-ARB}$ *to eat fresh fruit and vegetables.*

(10a) Важно е *да се јадат свежо овошје и зеленчуци.*

(10б) Важно е *човек да јаде свежо овошје и зеленчуци.*

Во зависната дел-реченица од (8a), подметната позиција изгледа празна, но подметот на зависната дел-реченица е изразен со глаголска форма во 1. лице ед. *разговарам* која се совпаѓа по лице и по број со онаа на главниот глагол *уживав*. Подметот во зависната дел-реченица поседува експлицитен маркер за лице и број, а англиската ГПД-реченица е предадена со финитна да-конструкција. Преводот (9a), во кој имплицитниот подмет се определува од поширокиот контекст (*некој го отпуштил Том*), опфаќа безлична конструкција во 3. лице мн. (апстрактното, менаџерско *тие*), а арбитарното толкување во (10a) користи безлична рефлексивна конструкција за да искаже општо правило. Оваа подметна позиција може да се пополни со *човек* (10б), со колективното *сите* и сл.

b. Експлицитни подмети

Во англиските ГПД-реченици подметот се реализира со генитивна (9) или со акузативна форма (10). По исклучок, во некои ГПД-реченици како (11) се среќаваат номинативни подмети. Акузативниот подмет во

ГПД-речениците е почест во неформални стилови или кога дел-реченицата има прилошка функција (ibid: 10).

- (9) You didn't prevent *his spending his own money*.
 (9a) Ти не *го* спречи *него да си ги троши своите пари*.
 (9б) Ти не *го* спречи *неговото трошење на своите пари*.
 (10) He disliked *me working late*.
 (10a) Не му се допадна *тоа што (јас|мене) работам до доцна*.
 (10б) Не му се допадна *моето работење до доцна*.

За (9), чиј надреден предикат *prevent* е троаргументен, македонскиот подреден подмет се реализира со акузативна замена (9a) и предмодификација (*неговото*) на номинализирана ИГ во функција на објект (9б). Во последниот случај, валенцијата на македонскиот надреден предикат алтернира: во (9a) тој е тровалентен, а во (9б) – двовалентен.

Во (10a), позицијата на подредениот англиски подмет ја зафаќа номинативен подмет (*јас*) како аргумент на подредена предикација (*што јас работам од дома*) во функција на постмодификатор на центарот (*тоа*) од именската група (*тоа што јас работам од дома*) која пак е во функција на објект на надредениот предикат (*допадна*). Овие структури ќе ги нарекуваме катафорски конструкции со *тоа што* (Минова-Гуркова 2000: 258). Во (10б), подметот се трансформира во модификатор (*моето*) на центар (*работење*) од ИГ (*моето работење до доцна*) во функција на директен објект на надредениот предикат *допадна*. Во македонскиот превод можна е алтернација меѓу номинативен подмет и модификација на центарот на ИГ во ГПД-реченицата, што е во корелација со главна реченица со двоаргументен предикат.

в. Номинативни подмети

Во формалниот англиски стил се среќаваат номинативни подмети во апсолутни конструкции како (11), одвоени од главната дел-реченица бидејќи имаат експлицитен подмет, некореферентен со надредениот (Aljović 2017: 10).

- (11) Everyone wanted to get his signature, *he being one of the most famous actors in the world*.
 (11a) Секој сакаше да го добие неговиот потпис *бидејќи тој беше еден од најпознатите актери во светот*.

Преводите на апсолутната конструкција во ГПД-речениците варираат според значењето што таа го носи и според поширокиот контекст. Во (11a), таа е предадена со причинска дел-реченица. Но, апсолутната конструкција

може да носи временско значење и како превод да се искористи временска дел-реченица како во (11б).

(11б) Секој сакаше да го добие неговиот потпис *додека/кога тој беше еден од најпознатите актери во светот.*

3 Функции на ГПД-речениците

Подмет

ГПД-речениците во функција на подмет, како (12) и (13), се појавуваат во почетна реченична позиција. Кога се согласуваат со копулата *to be*, реченицата се толкува како општа изјава.

(12) *Bringing your dad in on the deal was a great idea.*

(12а) *Вклучувањето на татко ти во зделката беше добра идеја.*

(12б) *Да се вклучи татко ти во зделката беше добра идеја.*

(12в) *Тоа што се вклучи татко ти во зделката беше добра идеја.*

(12г) *Добра идеја беше тоа што татко ти се вклучи во зделката.*

ГПД-реченицата во (12) е герундска нефинитна глаголска група во која *your dad* е објект на предикаторот *bring in*. Без претходен контекст и експлицитен подмет, имплицитниот подмет на оваа дел-реченица добива арбитарна интерпретација, што на македонски се предава со преодна глаголска именка (12а) или со рефлексивната предглаголска замена *се* (12б) и (12в). Според тоа, најчестите преводи на ГПД-речениците во функција на подмет се номинализираните конструкции со глаголска именка како (12а), преодната да-конструкција како (12б) и катафорската конструкција со *тоа што* (12в/г). Бидејќи македонските конструкции со глаголска именка и катафорските конструкции со *тоа што* се од именска природа (Минова-Ѓуркова 2000: 258), тие семантички кореспондираат со англискиот сегашен партицип чија герундивна страна допушта номинална интерпретација. Сепак, македонската верзија со топикализирано предикативно дополние во (12г) се чини поприродна за когнитивна обработка.

ГПД-речениците во функција на подмет се согласуваат со каузативни глаголи како *make* и *cause* или со глаголи на промена на состојба како *shock*, *surprise*, *enrage*, *destroy* итн (Aljović 2017: 29).

(15) *Meeting her the other day made him very angry.*

(15а) *Тоа што ја сретна пред некој ден многу го налути.*

(15б) *Средбата/среќавањето со неа пред некој ден многу го налути.*

(15в) *Од средбата со неа пред некој ден многу се налути.*

(16) *Reading the last news enraged my father.*

- (16a) *Читањето на новите вести* го разгневи татко ми.
(16б) *Од читањето на новите вести* татко ми се разгневи.
(16в) Татко ми се разгневи *од читањето на новите вести*.

Во преводите на (15) и (16) се среќаваат катафорската конструкција со *тоа што* (15а), глаголска именка (15б). Поради каузалната семантика на надредените предикати, овие преводи можат да се трансформираат во причински дел-реченици со *од* + глаголска именка (Чашуле 1989: 99).

Освен во почетна позиција, англиските подметни ГПД-реченици можат да се екстрапонираат во финална позиција, како во (17), при што експлетивот *it* ја пополнува празната подметна позиција (Aljović 2017: 29).

- (17) *It has been a pleasure talking to you both.*
(сп. *Talking to you both has been a pleasure.*)
(17а) Ми беше мило да позборувам со обајцата.
(17б) Да позборувам со обајцата ми беше мило.

Синтаксичката варијација на преводите на ГПД-речениците со екстрапониран подмет не предизвикува семантички разлики на ниво на целата реченица.

ГПД-реченици во функција на подмет се среќаваат и во пасивни реченици. Овие дел-реченици по пасивната трансформација ја заземаат подметната позиција, а логичкиот подмет или се испушта или станува дел од дезаргументирана предлошка *by*-фраза во функција на прилошка определба (*ibid.*).

- (18 акт.) *Everybody will notice our paying the rent regularly.*
(18 пас.) *Our paying the rent regularly will be noticed by everybody.*
(18а) *Нашето редовно плаќање на киријата ќе биде забележано од сите.*
(18б) *Тоа што (ние) редовно си ја плаќаме киријата ќе биде забележано од сите.*
(18в) Сите ќе забележат дека редовно ја плаќаме киријата.
(18г) Сите ќе го забележат *тоа што*/дека редовно ја плаќаме киријата.

Преводите на оваа синтаксичка структура не се разликуваат од споменатите решенија на ГПД-реченици како подмети: ИГ предводена од глаголска именка (18а) и катафорска конструкција со *тоа што* (18б и 18г), во рамките на индивидуализирачки релативни реченици во кои заменката *тоа* се употребува катафорски пред релативизаторот *што* (Минова-Ѓуркова 2000: 258). Во (18в), како превод се јавува декларативна *дека*-дел-реченица. Декларативните дел-реченици дозволуваат да се комбинира показната заменка *тоа* (18г) со сврзниците (*дека, оти, што*) со (*ibid.*: 144).

Предикативни дополненија

ГПД-речениците се среќаваат во функција на предикативно дополние (или именски дел од глаголско-именски прирок) како (19) во кој ГПД-реченицата со имплицитен подмет [_ *attending meetings*] е дополние на копулата *to be* (Aljović 2017: 30):

(19) One of his duties is *attending meetings*.

(19a) Една од неговите должности е *да присуствува на состаноци*.

(19б) Една од неговите должности е *присуствување на состаноци*.

Преводите опфаќаат преодни и непреодни да-конструкции (19a) и номинализирани ИГи изведени од нив (19б).

Објект

Тука се разгледуваат ГПД-речениците како дополненија на надредени предикати, како објекти на комплексни преодни глаголи, како дополненија на предлози и како дополненија на глаголи на перцепција.

Дополненија на надредени предикати

Кај оваа функција на ГПД-речениците, ја имаме предвид алтернативната реченична семантика што се појавува кога надредениот предикат селектира конкурентна инфинитивна дел-реченица (понатаму ИД-реченица).

Речиси нема разлика во значењето на селектираните конкурентни ГПД-реченици и ИД-реченици кога се селектирани од глаголите *allow, attempt, begin, bother, cease, continue, deserve, neglect, omit, permit* и *start*. Значењето на конкурентните нефинитни конструкции во (20) е идентично, па постои еден превод (20a).

(20) He began *walking / to walk towards the museum*.

(20a) Тој започна *да пешачи кон музејот*.

Модалната конструкција *can/could bear* селектира и ГПД-реченици и ИД-реченици, но кога вторите се однесуваат на намерно дејство, значењето на предикатот сугерира дека чувствата на подметот го спречиле да го изврши дејството. Разликата во значењето кај конкурентните финитни дел-реченици е минимална.

(21) *I couldn't bear telling / to tell him*.

(21a) Не можев да поднесам да му кажам. (*па не му кажав*)

Предикаторот *intend* почесто селектира ИД-реченици од ГПД-реченици. Најчесто во формален стил, селектираната ИД-реченица има експлицитен подмет.

(22) I intend *selling it* / I intend *to sell it*. (*British / American English*)

(22a) Планирам да го продадам.

(23) I intend *him to take over the department*.

(23a) Планирам (тој) да го преземе одделот.

Предикаторите *advise*, *allow* и *permit* селектираат ИД-реченици со експлицитен подмет како во (24), но селектираат и ГПД-реченици со имплицитен подмет како (25), при што подредениот подмет се толкува арбитражно (25a) или е контролиран од оној на надредениот предикат (25b):

(24) They advised/allowed/permitted *us to park here*.

(24a) Ни советуваа/дозволија/допуштија *да паркираме тука*.

(25) She advised/allowed/permitted *buying the house*.

(25a) Таа посоветува/дозволи/допушти *да се купи*_{ARB} *куќата*.

(25b) Таа посоветува/дозволи/допушти *да ја купи*_{CTRL} *куќата*.

Глаголите *need*, *require* и *want* селектираат ГПД-реченици (26) и пасивни ИД-реченици (27), но првите се повообичаени. Преводите опфаќаат модални глаголи дополнети од глаголски именки (26a и б), или од да-конструкции (27a):

(26) *The grass wants cutting*.

(27) *The grass needs to be cut*.

(26a) На тревата ѝ треба косење.

(27a) Тревата треба да се ископи.

(26b) Тревата си бара косење.

Кога *regret*, *remember* и *forget* селектираат ГПД-реченица, дејството во неа му претходи на тоа од надредениот предикат. Зависните дел-реченици во (28) и (29) содржат имплицитен подмет, додека подметот во преводите (28a) и (29a) е маркиран со лично-глаголската форма:

(28) He regretted / remembered / forgot *speaking so rudely*.

(28a) Тој зажали / се сети заборави *дека зборуваше толку неучтиво*.

Кога селектираат ИД-реченица, дејството во неа тече истовремено или следува по дејството на надредениот предикат (27).

(27) This morning I regretted / remembered / forgot *to lock the door*.

(27a) Утрово ми беше мака / забравив / се сетив *да ја заклучам вратата*.

Кога *mean* селектира ГПД-реченица, како во (28), се опишува резултатот од дејството или она што ќе биде потребно за тоа да се исполни. Кога

mean селектира ИД-реченица (29), се изразува намера или план. Зависните дел-реченици во (28) и (29) имаат имплицитен подмет.

(28) We could take a ferry to France, but that will mean *spending a night in a hotel*.

(28a) Би можеле фатиме фери за Франција, но тоа би значело *да пренокиме во хотел*.

(29) I didn't mean *to hurt you*.

(29a) Немав намера *да те повредам*.

Кога *stop* селектира ГПД-реченица (30), се означува крајот на некое текотно дејство без причинско-последична врска помеѓу наредениот селектор и глаголот носител на зависната ГДП-реченица. Кога *stop* селектира ИД-реченица (31), дејството завршува за да се премине на нешто друго и инфинитивот ја искажува целта на запирањето. Зависните дел-реченици во (30) и (31) имаат имплицитен подмет.

(30) I stopped *working for them last year*.

(30a) Престанав *да работам за нив лани*.

(31) I stopped *to look at the wildflowers*.

(31a) Запрев *за да ги погледнам дивите цвеќиња*.

Кога *try* селектира ГПД-реченица (32), се означува обид да се експериментира со некое дејство, но кога селектира ИД-реченица (33), се означува обид да се стори нешто речиси невозможно.

(32) I would like to try *driving a tank*.

(32a) Би сакал да се обидам *да возам тенк*.

(33) He tries *to be quiet* but he's always been a noisy child.

(34a) Се обидува *да биде тивок*, но отсекогаш бил гласно дете.

Кога *go on* селектира ГПД-реченица (37), дејството во ГПД-реченицата продолжува, но кога селектира ИД-реченица, како во (38), се врши последователно дејство во контекстот.

(35) He went on *speaking for two hours*.

(35a) Продолжи *да зборува два часа*.

(36) After arriving, she went on *to explain the project*.

(36a) Откако пристигна, таа продолжи *да го објаснува проектот*.

Кога *come* селектира ГПД-реченица, подметот го врши дејството во движење (37), а кога селектира ИД-реченица се означува дејство надвор од контролата на подметот (38). Со ИД-реченица како дополние, инфинитивот ја означува и целта на доаѓањето и тогаш конструкцијата, како (39), има значење на финална дел-реченица.

- (37) She came *running across the field*.
(37a) Таа дојде трчајќи / дотрча низ полето.
(38) The book has come *to mean something quite different for me*.
(38a) За мене книгата почна да означува нешто сосема поинакво.
(39) I came *to see the new exhibition*.
(39a) Дојдов за да ја видам новата изложба.

ГПД-реченици селектирани од *hate, love, like* и *prefer* кодираат општо значење (40) додека, пак, со селектирана ИД-реченица се кодира значење што упатува на конкретно време или ситуација (41).

- (40) I love/hate/like/prefer *dancing*.
(40a) Обожавам/мразам/сакам/претпочитам *да танцувам*.
(41) I love *to dance at the jazz club*.
(41a) Обожавам/мразам/сакам/претпочитам *да танцувам во џез-клубот*.

ГПД-речениците селектирани од *prevent* се со експлицитен генитивен подмет (42) или објект со предлогот *from* + герундивна конструкција (43). Кога зависниот подмет е непотребен, по *prevent* се среќава герунд (44), но и именка како во (45). Преводите опфаќаат да-конструкции (42a), (43a) и глаголски именки (44a) и (45a).

- (42) You can't prevent *my leaving*.
(42a) Не можеш да (ме) спречиш *да заминам*.
(42b) Не можеш да го спречиш моето *заминување*.
(43) You can't prevent *me from leaving*.
(43a) Не можеш да (ме) спречиш *да заминам*.
(44) This campaign is designed to prevent *drowning*.
(44a) Кампањата е осмислена да спречи *давење*.
(45) *Preventing stealing* is our main goal this year.
(45a) Главната цел оваа година ни е *да спречиме крадење*.

Предикатите *excuse, forgive* и *pardon* селектираат ГПД-реченици со акузативен или со генитивен подмет (типични за говорен англиски). Поретка и типична за повисокиот стил е верзијата (48) со генитивен подмет.

- (46) Excuse/forgive/pardon *me interrupting*.
(47) Excuse/forgive/pardon *me for interrupting*.
(48) Excuse/forgive/pardon *my interrupting*.
(48a) Извинете *што ве прекинувам*.

Предикатите *catch, find* и *leave* селектираат ГПД-реченици со експлицитен подмет. После *catch* дејството во ГПД-реченица предизвикува незадоволство кај подметот, што не е случај кај ГПД-речениците селектирани од

find. Преводите на овие конструкции се зависни да-конструкции (49а), (50а) во кои сврзникот *како* се среќава како субординатор.

- (49) I caught *them stealing my apples*.
- (49а) Ги фатив како ми ги крадат јабољката.
- (50) I found *him standing at the door*.
- (50а) Го затекнав како стои кај вратата.
- (50б) Го затекнав/најдов застанат кај вратата.
- (51) I left *him talking to Bob*.
- (51а) Си заминав додека тој зборуваше со Боб.

Објекти на комплексни преодни глаголи

ГПД-речениците се среќаваат и како објекти на комплексно-преодни глаголи. Во една комплексно-преодна конструкција, дополнението на објектот именува квалитет што се однесува на директниот објект (Aarts, Chalker, Weiner 2014: 83–84). Придавската или именската група што го квалификува објектот е дополнението на објектот.

- (52) He considers *going to meetings a waste of time*.
- (53) He considers *it a waste of time going to meetings*.
- (53а) Го смета одењето на состаноци за денгубење.
- (53б) Одењето на состаноци го смета за денгубење.
- (53в) За денгубење го смета одењето на состаноци.

Во (52), ГПД-реченицата *going to meetings* е објект на надредениот предикат *considers*, а ИГ *a waste of time* е дополние на објектот. Објектот со своето дополние образува семантичка врска на подмет и предикативно дополние, па надредениот предикат *considers* се однесува и ја управува безглаголската интензивна дел-реченица, во која објектната ГПД-реченица *going to meetings* е подреден дел-реченичен подмет, како во (54).

- (54) He considers [going to meetings IS a waste of time]

Тој се поместува на крајот од објектната дел-реченица, а во неговата позиција се појавува експлетивот *it* со што се добива (53). Преводите (53а), (53б) и (53в) кореспондираат и со канонската и со екстрапонираната верзија и не доведуваат до семантички разлики на реченично ниво. Преводите на англиските ГПД-реченици како објекти на комплексни преодни глаголи се ИГи, предводени од глаголска именка а дополнението на објектот се реализира како предлошка група предводена од *за*.

Дополненија на предлози

ГПД-речениците се дополненија на предлози што придружуваат предлошки глаголи. Тие селектираат предлошка група предводена од предлог и ги селектираат ГПД-реченици преодни и непреодни. (Aarts, Chalker, Weiner 2014: 325–326).

- (55) My parents didn't approve of *my/me leaving university*. (експл. подмет)
 (55a) Моите родители не го одобрија *тоа што си заминав од универзитетот*.
 (55б) Моите родители не го одобрија *моето заминување од универзитетот*.
- (56) They're fed up with *paying more and more tax*. (импл. подмет)
 (56a) Смачено им е *од тоа што плаќаат сè повисоки даноци*.
 (56б) Смачено им е *од тоа да плаќаат сè повисоки даноци*.
 (56в) Смачено им е *да плаќаат сè повисоки даноци*.
 (56г) Смачено им е *од плаќањето сè повисоки даноци*.

Во (55), ГПД-речениците во функција на дополние на предлошки глаголи се преведуваат со катафорска *тоа што*-конструкција (55a), но и со ИГ предводена од глаголска именка, како во (55б). Во преводите на (55) не се реализира предлогот од изворната реченица, за разлика од преводите на (56), каде се реализира предлогот *од*, освен во (56в). Придавката *смачено* го селектира предлогот *од* и образува дисконтинуирана придавска група:

[AP смачено [PP од [DP тоа [CP што [TP плаќаат сè повисоки даноци]]]]]

Реализацијата на *од* во преводите на (56) зависи од дополнението. Имено, предлогот *од* се реализира во (56a, б и г) бидејќи дополненијата во овие реченици се по природа номинализации, за разлика од дополнението во (56в) каде тој е да-конструкција која е предикативна структура предводена од финитен глагол. Внатрешната структура на предлошката група [PP [P] [DP]] не им дозволува на предлозите да се врзат со да-конструкции, туку со ИГи.

Дополненија на глаголи на перцепција

Глаголите на перцепција упатуваат на употребата некое човечко сетило и се среќаваат во два обрасци: селектор на ИД-реченица без *to* (на пр. I heard *him sing*) и селектор на ГПД-реченица (пр. I heard *him singing*) (Aarts, Chalker, Weiner 2014: 300).

ИД-реченицата имплицира дека дејството е свршено и посведочено во целост. Дејството во ГПД-реченицата може да биде свршено или несвршено, т.е. подметот го посведочил целото дејство или само дел од

него. Овие ГПД-реченици се сметаат за посебен поттип ГПД-реченици бидејќи, според Пирес (Pires 2006: 103): немаат видливи субординатори, не земаат модални глаголи ниту перфектни помошни глаголи како *have* (*I heard Francis *having talked to Silvia*), му дозволуваат на подметот да се премести во позицијата на подмет на надредената пасивна реченица (*Paul was seen ___ leaving the house*), не дозволуваат нулти подмети (*I heard *_ talking on the phone*) и, за разлика од ГПД-речениците, не дозволуваат експлетив како свој подмет (*Bill saw *there being many people at the party*).

(57) We saw *them wash / washing the car*.

(57a) Ги видовме како/додека/дека ја мијат колата.

Преводите на ГПД-реченици како дополненија на глаголи на перцепција алтернираат помеѓу декларативни дел-реченици со субординаторот *како* и временски дел-реченици со субординаторот *додека*.

Прилошка функција

ГПД-речениците функционираат и како прилошки определби (Huddleston, Pullum 2005: 207). Се појавуваат со имплицитен подмет што кореферира со оној од надредената дел-реченица (58). Ако се јават со експлицитен подмет, тој е номинативен (59) или акузативен (60), но никогаш генитивен.

(58) *___ Having read the report*, Mary was sure that there had been a miscarriage of justice.

(58a) *Откако го прочита извештајот*, Мери беше сигурна дека имало попречување на правдата.

(59) She sought advice from Ed, *he being the most experienced of her colleagues*.

(60) She sought advice from Ed, *him being the most experienced of her colleagues*. (coll.)

(59/60a) Таа побара совет од Ед, бидејќи *тој* беше најiskusен од нејзините колеги.

Кога англиските ГПД-реченици имаат имплицитен подмет, неговото место е формално празно во преводите (58a), но сепак тој е изразен со глаголската форма во 3. лице еднина која се совпаѓа со онаа на надредениот предикат (*беше*). Тоа укажува дека македонскиот подмет во зависната дел-реченица има маркери за лице и број. Освен тоа, во преводот се јавува финитна конструкција како еквивалент на англиската ГПД-реченица. (59/60a) покажуваат дека во македонскиот се можни само номинативни подмети.

Според Аљовиќ (Алјовиќ 2017: 34), прилошките значења на ГПД-речениците се: време, начин, причина, услов, цел, средство и последица (резултат), иако една партиципна конструкција може да носи и повеќе од едно

значење. Овие конструкции често се јавуваат во почетна позиција, а оние што означуваат последица се јавуваат исклучиво во финална позиција.

Кога ГПД-речениците имаат значење на временска дел-реченица, се јавуваат со субординатор (61) или без него (62).

- (61) *After completing the requirements of this study program, you obtain an M.A. degree in philosophy.*
- (61a) *Со/По исполнување на условите на оваа студиска програма, добивате степен магистер по филозофија.*
- (61б) *Кога/Откако ќе ги исполните/Ако ги исполните условите за оваа студиска програма, добивате степен магистер по филозофија.*
- (62) *Passing by our neighbour's house, we saw a white cat on their window sill.*
- (62a) *На поминување покрај куќата на соседите, видовме бела мачка на нивниот прозорец.*
- (62б) *Додека/Како што/Кога поминувавме покрај куќата на соседите, видовме бела мачка на нивниот прозорец.*
- (62в) *Минувајќи покрај куќата на соседите, видовме бела мачка на нивниот прозорец.*

Во (62a), на местото на ГПД-реченицата со временско значење, во македонскиот е можна употреба на глаголска именка со предлог. Конструкциите со предлог и глаголска именка изразуваат и услов (Чашуле 1988: 67). Ова се потврдува и со преводите во (61б), каде освен субординаторите *кога* и *откако*, можни се и условни значења со *ако*. Кога ГПД-реченицата е без субординатор, освен глаголска именска и предлог (62a) и временските субординатори (62б), преводите допуштаат и употреба на глаголски прилог (62в), кој во македонскиот изразува истовремено дејство со она од надредената дел-реченица (Конески 1966: 282). Глаголскиот прилог не би можел да се употреби во преводот на (61) бидејќи тој, иако поретко може да претполага претходно дејство во однос на главниот предикат (Конески К. 1999: 176), сепак не го нагласува јасно претходувањето на дејството. Слична е семантиката и на ГПД-реченицата во англискиот јазик, која најчесто означува истовременост со главниот предикат, а поретко претходување во однос на него. Токму затоа во (61) ова значење е потенцирано со субординаторот *after*.

ГПД-речениците изразуваат и причински значења.

- (63) *Not understanding Tom's question, I was unable to give him an answer.*
- (63a) *Не разбирајќи го прашањето на Том, не можев да му одговорам.*
- (63б) *Бидејќи/Затоа што не го разбрав прашањето на Том, не можев да му одговорам.*
- (63в) *Не го разбрав прашањето и/на не можев да му одговорам на Том.*
- (64) *John being the only person able to design glass shoes, the manager agreed to increase his pay.*

- (64a) *Бидејќи Џон е единствениот способен да дизајнира стаклени чевли, менаџерот се согласи да му ја зголеми платата.*

Кога подметите во двете дел-реченици корелираат, во македонскиот се можни повеќе конструкции. Во (63a) е употребен глаголски прилог во функција на прилошка определба за начин (Конески К. 1999: 191), а можни се и конструкции со причинска дел-реченица, воведени со каузалните субординатори *бидејќи* и *затоа што* (63б). Интересен е примерот (63в), каде значењето од оригиналот се пренесува со составна сложена реченица со сврзниците *и* или *на*. Иако ваквите реченици формално се сместуваат во составните, сепак, семантички, искажуваат причинско-последичен однос помеѓу двете дејства (Минова-Ѓуркова 2000: 241). Во (64) ГПД-реченицата има експлицитен подмет и преводите опфаќаат само причински дел-реченици со каузални субординатори (64a).

Освен причински значења, ГПД-реченици искажуваат и последица или резултат од дејството на главниот предикат. Во вакви случаи, ГПД-реченицата секогаш се наоѓа во финална позиција (Aljović 2017: 35).

- (65) *A massive earthquake has hit parts of India, leaving thousands of people homeless.*
(65a) Силен земјотрес погоди делови од Индија, *оставајќи илјадници луѓе без дом.*
(65б) Силен земјотрес погоди делови од Индија *и/на остави илјадници луѓе без дом.*

Во преводот се употребува глаголски прилог во (65a). Тука тој изразува следување, иако таквите значења се поретки. Логично, тој се поставува во постериорна позиција во однос на надредениот предикат (Конески 1999: 177). (65б) укажува и на можноста да се употребат и составни реченици со сврзниците *и* и *на* (Минова-Ѓуркова 2000: 241).

Во (66), ГПД-реченицата има значење на услов.

- (66) *Exploring this hypothesis, you can come to various conclusions.*
(66a) *Со истражување на оваа хипотеза, можете да дојдете до разни заклучоци.*
(66б) *Кога ја истражувате/Ако ја истражите оваа хипотеза, можете да дојдете до разни заклучоци.*
(66в) *Истражувајќи ја оваа хипотеза, можете да дојдете до разни заклучоци.*

Тука како превод е можна конструкцијата со глаголска именка и предлог (66a) за условни значења (Чашуле 1988: 67), но вака преведената реченица има повеќе начинско отколку условно значење (Конески 1966: 287). Ова ја поткрепува можноста значењата на ГПД-речениците да се преклопат и да се зависни од поширокиот контекст. Понатаму, можни се и конструкции со условни дел-реченици со *ако* како во (66б). (66б) покажува и дека освен условните, и временските реченици со *кога* можат да се јават како

преводни еквиваленти зашто субординаторите *кога* и *што* се среќаваат во условни дел-реченици на исполнет услов (Минова-Ѓуркова 2000: 286). Иако глаголскиот прилог ретко го означи условот од кој зависи [...] предикатското дејство (Конески К. 1999: 193), (66в) покажува дека и тој се јавува како преводен еквивалент.

Во (67) ГПД-реченицата го изразува начинот на кој се врши глаголското дејство изразено со надредениот предикат:

(67) She earns a living *driving a taxi*.

(67а) Таа заработува за живот *возејќи такси*.

(67б) Таа заработува за живот *со возење такси*.

(67в) Таа заработува за живот *со тоа што вози такси*.

Во (67а) е употребен глаголски прилог, кој се толкува како начинска определба на предикатот (Конески К. 1999: 184). Во (67б) е употребена конструкција од глаголска именка и предлог, што исто така искажува начинска определба на предикатот (*ibid*). Чашуле (1988: 112) покажува дека ваквата конструкција поблиску го определува начинот на вршење на дејството во надредената дел-реченица, при што тој се јавува како носител на каузалноста. Слично се разгледува и (67в), каде ГПД-реченицата е предадена со сврзникот *со тоа што*, искажувајќи го фактот што овозможува извршување на предикатот од главната реченица (причина).

Во (68) ГПД-реченицата да носи концесивно значење со кое се допушта дејство спротивно на очекувањата.

(68) *In spite of travelling by train, she enjoyed her vacation very much.*

(68а) *И покрај патувањето со воз, многу уживаше во одморот.*

(68б) *Иако/И покрај тоа што патуваше со воз, многу уживаше во одморот.*

Во (68а) се користат конструкции со глаголска именка со *и покрај* како најчестиот кондензатор на концесивното значење (Чашуле 1988: 162). Преводи во овој случај се и допусните дел-реченици со *иако* и *и покрај* (68б).

Во (69) ГПД-реченица има значење на цел.

(69) We use this equipment in winter for *heating the house*.

(69а) Оваа опрема ја користиме во зима за *загревање на куќата*.

(69б) Оваа опрема ја користиме во зима *со цел да / за да / да ја загрееме куќата*.

Во (69), целното значење на ГПД-реченицата се согледува во можноста таа лесно да се парафразира со ИД-реченица (*We use this equipment to heat the house*). Оваа ГПД-реченица се јавува и во крајна позиција, исто како кога функционира како последична дел-реченица, додека кај финалните реченици таа се појавува и во иницијална позиција (*For heating the house, we use this equipment in winter*) (Aljović 2017: 35). Преводите опфаќаат глаголска именка со предлог (69а), што е една од најчестите македонски

конструкции за финалност (Чашуле 1988: 123). Во (69б) се забележува и употреба на целни дел-реченици со субординаторите *за да*, *со цел да* и *да*.

Модификатори на иг

ГПД-речениците се и модификатори на ИГ (Huddleston, Pullum 2005: 213). Во тој случај, функционираат како определби на ИГ по која следуваат. Овие ГПД-реченици секогаш се без експлицитен подмет. Модифицираниот центар на ИГ го контролира имплицитниот подмет од партиципната конструкција. ГПД-реченицата се парафразира со релативна дел-реченица, која е рестриктивна (70) или нерестриктивна (71).

- (70) The stars *revolving around the centre of our galaxy* are red giants.
- (70a) The stars *that are revolving around the centre of our galaxy* are red giants.
- (70б) Свездите *што се вртат околу центарот на нашата галаксија* се црвени џинови.
- (71) The stars, *revolving around the centre of the Milky Way*, are red giants.
- (71a) The stars, *which are revolving around the centre of our galaxy*, are red giants.
- (71б) Свездите, *коишто се вртат околу центарот на нашата галаксија*, се црвени џинови.

Во (70a) и (71a) ГПД-реченицата се трансформира во релативна дел-реченица. Во (70a) релативната дел-реченица соопштува дека од сите ѕвезди, само оние што се вртат околу центарот на нашата галаксија се црвени џинови и така го определува јадрото на ИГ. (71a) означува дека сите ѕвезди се црвени џинови, а релативната дел-реченица дава дополнителна информација за именката што ја модифицира. ГПД-речениците како модификатори на ИГ функционираат како редуцирани релативни дел-реченици, без релативна замена и без помошен глагол. Се предаваат со македонски релативни дел-реченици. Во (70б) се користи рестриктивна дел-реченица со релативизаторот *што*, додека во (71б) употребена е нерестриктивна дел-реченица со *коишто*.

Заклучок

ГПД-речениците во функција на подмет се преведуваат со глаголска именка, со да-конструкции и со катафорски конструкции со *тоа што*. Оние, пак, што се во функција на предикативно дополнение се преведуваат со преодни и непреодни да-конструкции и со ИГи изведени од нив.

Во функција на дополненија на надредени предикати и најчесто со имплицитни подмети, англиските ГПД-реченици се преведуваат со македонската да-конструкција. Од друга страна, како објекти на комплексни

преодни глаголи, англиските ГПД-реченици се преведуваат со ИГи предводени од глаголска именка, додека дополнението на објектот се реализира како предлошка група предводена од предлогот за.

ГПД-речениците во функција на дополненија на предлошки глаголи се преведуваат со катафорската *тоа што*-конструкција и со ИГ предводена од глаголска именка при што реализацијата на предлогот од изворниот надреден предикат е променлива.

Преводите на ГПД-реченици во функција на дополненија на глаголи на перцепција алтернираат помеѓу декларативни и временски дел-реченици со субординаторите *како додека* соодветно.

ГПД-речениците со прилошка функција имаат повеќе формално-семантички реализации на македонски зависно од своето прилошко значење. Како преводи на овие реченици се јавуваат зависни дел-реченици, независнослужени реченици, глаголскиот прилог како и конструкции од глаголска именка и предлог.

Кога ГПД-реченицата е модификатор на ИГ, таа се предава со рестриктивни и нерестриктивни релативни дел-реченици.

Согледбите покажуваат дека англиските ГПД-реченици имаат богата реализација на македонски. Освен глаголскиот прилог и глаголската именка со предлог, можни се и други финитни решенија, како што се зависните дел-реченици, а понекогаш и независнослужените реченици.

БИБЛИОГРАФИЈА

Bas AARTS, Sylvia CHALKER, Edmund WEINER, 2014: *The Oxford Dictionary of English Grammar*. Oxford University Press.

Nadira ALJOVIĆ, 2017: *Non-finite Clauses in English. Formal properties and Function*. 10.13140/RG.2.2.28676.32642. 2017 Cit. 11.5.2019.

Katarina Gj. ATANASOVSKA, Vladimir CVETKOSKI, 2020: Зависните имперфектни да-конструкции и нивните англиски корелати. *Slavia Centralis* 13/1, 69–82.

Douglas BIBER, Susan CONRAD, Geoffrey LEECH, 2002: *Longman Student Grammar of Spoken and Written English*. Pearson Education Limited.

Kathy GUDE, Mary STEPHENS, 2014: *Cambridge English Advanced Result: Student's Book with Online Practice*. Oxford University Press.

Rodney HUDDLESTON, Geoffrey K. PULLUM, 2005: *A student's introduction to English grammar*. Cambridge University Press.

Acrisio PIRES, 2006: *The minimalist syntax of defective domains: Gerunds and infinitives*. Vol. 98. John Benjamins Publishing.

Randolph QUIRK, Sidney GREENBAUM, Geoffrey LEECH, Jan SVARTVIK, 1985: *A Comprehensive Grammar of the English Language*. Longman.

Audrey Jean THOMSON, Agnes V. MARTINET, 1997: *A Practical English Grammar*: 4th ed. Oxford University Press.

Блаже КОНЕСКИ, 1996: *Историја на македонскиот јазик*. Скопје: Детска радост.

—, 2004: *Граматика на македонскиот јазик*. Скопје: Детска радост.

Кирил КОНЕСКИ, 1999: „Од синтаксата на глаголскиот прилог во македонскиот јазик“. *За македонскиот глагол*. Скопје: Детска радост. 174–197.

Лилјана МИНОВА-ЃУРКОВА, 2000: *Синтакса на македонскиот стандарден јазик*. Скопје: Магор.

Илија ЧАШУЛЕ, 1988: *Граматичките категории на македонската глаголска именка*. *Јужнословенски филолог*, 44, Институт за српскохрватски језик. Београд. 59–71.

—, 1989: *Синтакса на македонската глаголска именка: глаголската именка во современиот македонски литературен јазик*. НИО Студентски збор.

ANGLEŠKI GLAGOLNIŠKO-DELEŽNIŠKI STAVKI IN NJIHOVI MAKEDONSKI USTREZNIKI

Глаголнишко-deležniške konstrukcije imajo v angleščini široko uporabnost in različne funkcije. Na strukturni ravni so to raznolike tvorbe, ki se lahko pojavljajo v različnih kontekstih, to pa vodi tudi k njihovim pomenskim variacijam. V članku se na neosebne glagolniško-deležniške stavke v angleščini osredotoča s formalnega in funkcijskega vidika. Podrobno se preučujejo njihove strukturne lastnosti ter različne funkcije, ki jih imajo te strukture (osebek, povedkov prilastek, predmet, prislovna funkcija, modifikator samostalniške zveze). Ob upoštevanju njihovih formalno-funcijskih značilnosti je v članku narejena primerjalna analiza primerov iz angleščine in makedonščine ter makedonskih ustreznikov. Cilj raziskovanja je narediti vzporednico med jezikoma na ravni glagolniško-deležniških stavkov in ponuditi vpogled v podobnosti ter razlike med jezikoma. Rezultati raziskave kažejo, da imajo ti stavki v makedonščini več formalno-semantičnih uresničitev. Kot prevodi se pojavljajo različne strukture, npr. da-konstrukcije in iz njih izpeljane samostalniške besedne zveze, samostalniške zveze, predvsem z glagolnikom, predložne zveze in kataforske konstrukcije. Pojavljajo se tudi odvisni stavki, neodvisni zloženi stavki, deležja ter konstrukcije iz glagolnika in predloga. To kaže, da imajo (odvisno od njihovih formalno-funcijskih lastnosti) angleški glagolniško-deležniški stavki v makedonskem jeziku bogato uresničitev. Ugotovljeno je, da so poleg deležja, ki bi ga v makedonskem jeziku lahko šteli za formalno ustreznost te oblike, možne še številne druge prevajalske rešitve, od samostalniških in predložnih zvez do neosebni in osebnih konstrukcij.